

**УКРАЇНЬСЬКА ЖІНКА
У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ:
історія, сучасність, майбутнє**

**Збірник наукових праць
за матеріалами**

II Міжнародного наукового форуму

до 30-річчя відновлення Всеукраїнської громадської
організації Союз українок

160-річчя від дня народження Уляни Кравченко

155-річчя від дня народження
Митрополита Андрея Шептицького

150-річчя від дня народження Лесі Українки

100-річчя від дня пам'яті Наталії Кобринської

80-річчя заснування Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

**Дрогобич
2020**

УДК 316.346.32-053.6+159.992.8(082)
ББК С550.325.1я42+Ю951.ю51я43
У-754

Українська жінка у національному та глобальному просторі: історія, сучасність, майбутнє : збірник наукових праць за матеріалами II Міжнародного наукового форуму (6 листопада 2020 р.) / Ред. С. Щудло, О. Зелена. – Дрогобич : «Трек АТД», 2020. – 164 с.

Пропонований збірник сформований на основі матеріалів виступів учасників II Міжнародного наукового форуму **«Українська жінка у національному і глобальному просторі : історія, сучасність, майбутнє»**, присвяченого проблемі українського жіноцтва. До нього увійшли наукові праці, присвячені теоретичним і практичним питанням трансформації ролі жінки в історії, сучасних реаліях у національному та глобальному вимірах. Увага авторів зосереджується на розвитку українського жіночого руху, громадсько-політичних та культурно-освітніх ролях жінок.

Збірник адресований управлінцям, науковцям, молоді, усім, хто цікавиться жіночою проблематикою.

ISBN 978-618-7263-99-8

Рецензенти:

Людмила Сокурянська, доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

Алла Швець, доктор філологічних наук, заступник директора з наукової роботи, Інститут Івана Франка НАН України.

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол №15 від 15 жовтня 2020 року)

Адреса редакційної колегії:

82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кафедра правознавства, соціології та політології.

E-mail: kpspddpu@gmail.com

© ДДПУ імені Івана Франка, 2020
© ВГО Союз українок, 2020
© Автори публікацій, 2020

ЗМІСТ

Вітання учасникам Форуму

Вітання голови Світової Федерації Українських Жіночих Організацій Анни Кісіль	8
Вітання голови Всеукраїнської громадської організації Союз українок Ореслави Хомик	9
Вітання ректора Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Надії Скотної	11
Вітання голови міськрайонного осередку ВГО "Союз українок" м Дрогобиччини Лесі Процик	12
Світлана Щудло, Оксана Заболотна, Тетяна Медіна, Людмила Загоруйко. Статус дослідниць у точних науках: запитання, що потребують відповіді	13
Олена Бистрова. Погляд з минулого: жінка і майбутнє України у єдиному європейському домі (за матеріалами Гельсинської Асамблеї 1993 р., Анкара, Туреччина)	18
Галина Волощук. Лідерський дискурс лірики Уляни Кравченко	23
Тетяна Довженко, Тетяна Купрій. Порівняльний аналіз українського та зарубіжного виборчого гендерного квотування	30
Роксоляна Загайська. Катерина Захарія – одна з славетних дочок Дрогобиччини	38
Оксана Зелена. Українські жінки в сучасній політиці	48
Ярослав Комарницький. Мілена Рудницька й український жіночий рух у Галичині міжвоєнного періоду	58

УДК: 316.3

Тетяна Довженко,
студентка III курсу спеціальності «Політологія»,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Тетяна Купрій,
кандидат історичних наук, доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ВИБОРЧОГО ГЕНДЕРНОГО КВОТУВАННЯ

Стаття висвітлює питання рівної участі жінок у процесі прийняття рішень, що є необхідною умовою для достатнього рівня представництва інтересів обох статей у сучасному українському суспільстві. Аналізується процес розвитку та утвердження принципів гендерного квотування, спрямованого на реалізацію жінками своїх пасивних виборчих прав.

Ключові слова: жінки, гендерні квоти, політика

Гендерне виборче квотування представлене продовженням державної гендерної політики, що має на меті збільшення кількості жінок у владних структурах для достатнього рівня їх представництва. Цей інструмент одночасно є дієвим засобом подолання історичної несправедливості, що полягала в ізоляції жінок від участі у політичному житті та сприяє справедливому розподілу ресурсів між статями (незалежно від загального рівня цих ресурсів) не тільки у сфері владних відносин, а й в суспільстві загалом.

Станом на 2020 рік у глобальному рейтингу гендерної рівності Україна опинилася на 59-му місці із 153 держав [1, 9]. З чотирьох досліджуваних сфер у світі – ринок праці, освіта, здоров'я та виживання, політичне представництво та можливості, – гендерна нерівність у політиці є найактуальнішою. Шкода, що українські жінки, володіючи високим рівнем освіченості та матеріальною базою, не представлені на політичній площині. Тому питання гендерного квотування наразі стоїть особливо гостро.

Загалом, друга половина XX ст. у світовій політичній практиці ознаменувалась більш свідомим підходом формування парламентів, адже все більше уваги приділялося паритетності складу владних органів. Каталізатором цього була і друга хвиля фемінізму в 1970 –

1980-их років, яка активно розповсюджувалась у країнах Заходу. Обговорення проблеми повноправної участі жінок в керівництві державою та в усіх структурах суспільства набирало обертів. Представники влади почали розуміти, що половина їх електорату – жінки й ігнорувати питання «жінка і влада» вже не можна. У виступах лідерів партій, партійних документах і маніфестах почали з'являтися заклики ліквідувати статеvu нерівність. Поруч із «позитивною дискримінацією», тобто квотуванням, починають створюватись спеціальні курси, семінари та конференції, які мають на меті спонукати жінок заявляти про себе як кандидаток та претендувати на керівні посади.

Першість у запровадженні гендерних виборчих квот належить скандинавським країнам, зокрема Швеції, де вперше обговорення питання про гендерну квотування в політичних процесах поставили соціал-демократи в кінці 1960-х років [2]. Були прийняті добровільні виборчі квоти і їх порушення не супроводжувалось будь-якими санкціями. Уже до кінця 1980-х частка жінок в керівних органах регіонального і національного рівнів підійнялась з 14 – 15% (початок 1970-х) до 40%. У парламенті вона досягла 38%, – в уряді біля 30%. Міністерські позиції в 1985 році займали вже 25% жінок, а в 2018 році – вже 52%. У 1972 році вперше Ліберальна народна партія Швеції запровадила політику мінімум (40 %) будь-якої статі у внутрішніх департаментах і комітетах. Хоча гендерні квоти не були конституційно чи законодавчо закріплені, згодом цю тенденцію підтримали майже всі партії, незважаючи на те, що спочатку їх прихильно сприйняли радше ліві й центристські партії. Надалі дана практика стала популярною серед представників різної ідеологічної спрямованості [3, 186]. У Скандинавії не тільки були прийняті державні закони про рівноправність статей, а й створені спеціальні комітети, комісії, міністерства зі спостереження з ефективним втіленням у життя принципу рівних можливостей у всіх громадських сферах, включаючи політику.

До кінця 1980-х рр. інші нордичні країни, такі як Норвегія, Данія та Фінляндія долучилися до законодавчих гендерних процесів у політичній сфері. Вперше в історії жінки ввійшли до парламенту Фінляндії в 1907 році в кількості 19 депутатів, тобто 9,5% від усієї кількості парламентаріїв. Закон норвезького парламенту про рівний статус (1978 рік) мав унікальний характер, так як, на відміну від подібного законодавства в інших країнах, не був гендернонейтральним. У ньому йшлося, що для ліквідації нерівності між статями необхідне прийняття особливих заходів, які давали б

переваги жінкам перед чисельно переважаючими їх на керівних посадах чоловіками, тобто визнавалася законність так званої позитивної дискримінації, яка практикується й досі.

Слід зазначити, що активна участь жінок у політичному житті скандинавських країн обумовлена не тільки квотуванням [2]. Адже ще до запровадження добровільних партійних квот жінки вже мали 20 – 30% місць у парламенті, що також було рекордною кількістю у світі. Це обумовлено особливостями активізації феміністського руху в регіоні та специфікою скандинавської зрівняльної політики, яка намагалася вирішити жіноче питання комплексно: статус в соціумі, родині, на робочому місці та у виробництві.

Зазвичай гендерне квотування представляло собою збірку рекомендацій, яких партіям варто було б дотримуватися. У вигляді законодавчого оформлення вони існували тільки у декількох країнах. Наприклад, на відміну від скандинавських країн, гендерних квот, прийнятих в 1970-і роки соціалістичною партією Франції, ніколи не дотримувалися ні на місцевому, ні на національному рівнях, за винятком виборів до Європейського парламенту. Як результат, кількість обраних жінок в органи парламенту майже ніяк не відрізнялися від показників в правих партіях, де квоти не були запроваджені [3, 188].

На відміну від вищезазначеного негативного досвіду Франції, у Німеччині в 1980-і роки майже всі політичні партії схвалили політичні стратегії на збільшення участі жінок в законодавчих органах, а соціал-демократична партія прийняла тимчасові квоти на 40%, підкресливши, що після набуття жінками політичного досвіду квотування повинно бути скасоване. В результаті цілеспрямованих зусиль частка жінок в парламенті зросла з 10% (1983 р.) до 20% (1990 р.) [3, 188].

Загалом ступінь і якість дотримання позитивної дискримінації у політичній культурі країни залежала від державного устрою, масштабу та ступеню впливу жіночого руху, настроїв та традиційних стереотипів суспільства. Наприклад, у США ініціаторами гендерного квотування виступили соціал-демократичні, соціалістичні і зелені партії, які за своєю ідеологією більш схильні до гендерної політики. В той час, як партії консервативного та християнсько-демократичного спрямування часто виступали противниками позитивної дискримінації, розглядаючи її як замах на право робити вільний вибір на стадії висування кандидатів, а також як загрозу зниження високого професійного рівня парламентаріїв.

До речі, серед партій, які вирішили піти шляхом гендерного квотування, вважається, що пропорційні виборчі системи, при яких вибори здійснюються за партійними списками кандидатів, більш сприятливі для просування жінок в члени парламенту, ніж системи мажоритарні, коли в кожному окрузі від кожної партії пропонується лише один кандидат. В останньому випадку місцеві комітети часто коливаються, висуваючи жіночу кандидатуру, побоюючись, що це пов'язане з ризиком втрати місця.

Що ж стосовно України? Як відомо, радянські дослідники та ідеологи наполягали на досягнутій рівності між статями і досконалій завершеності вирішення жіночого питання, приводячи приклади показників «активної» участі радянських жінок у законодавчих органах, адже частка жінок у Верховній Раді України була досить великою, а у місцевих радах жінок було ще більше: 41% (1970р) і 49,2% (1987р). То в чому ж тоді проблема?

У статті «Емансипація жінок по-радянськи: особливості та наслідки» Наталія Олійник наводить причини, чому, попри велику частку жінок в органах влади, вважати їх діяльність самостійною та свідомою не можна:

1. Отримання депутат(ками) певної посади відбувалося фактично шляхом призначення їх відповідними органами влади. Очевидно, що воля кандидат(ки) та бажання виборців великої ролі не грали.

2. Враховуючи факти, що серед безпартійних депутатів 72% були жінки; серед усіх виступів на сесіях ВР СРСР між 1966 – 1973 роками виступи жінок склали тільки 10,5% (з питань освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення відсоток виступів жінок в три рази вищий – 31%, а з питань державного планування, міжнародних відносин і федеральних фінансів жінки ніколи не виступали) та депутатки рідко переобиралися на другий або третій термін при ротації, що можна зробити висновок про представництво жінок в органах влади. Воно носило виключно номінальний характер і не мало нічого спільного з реальним доступом до влади.

3. Також слід брати до уваги особливості політичного середовища радянської системи, а саме те, що законодавчі органи влади в СРСР були відсторонені від прийняття політичних рішень, бо носили швидше декоративний характер, а всі рішення приймалися партійними органами, які були підкреслено патріархальними.

Отже, як зазначила авторка наукової розвідки, хоча в СРСР і було проголошено, що «жіноче питання» вирішене, але рівність жінок і чоловіків була швидше ілюзорна, розрахована на демонстрацію «здобутків соціалізму» й досягалася за допомогою різноманітних квот, які стосувалися участі в органах псевдодемократії, тому, як результат формального характеру виборів, не було сформовано традицій активної участі жінок у політиці [4, 148].

Політичне середовище вже незалежної України на кінці ХХ – початку ХХІ століття, на нашу думку, мало чим відрізняється від «чоловічого клубу» СРСР. Навіть зараз український парламент ще далекий від гендерної збалансованості, але тенденція у певній мірі позитивна:

- В першому скликанні було тільки 2,5% жінок (12 з 475 депутатів)

- У другому скликанні – 4,1% жінок (18 з 436 депутатів)

- В третьому – 8% (38 з 477)

- В четвертому – 5,5% (28 з 509)

- В п'ятому – 8,7% (42 з 483)

- В шостому – 7,8% (42 з 541)

- В сьомому – 9,6% (46 з 478)

- У восьмому – 12% (56 з 468)

- В нинішньому скликанні – 20,6% (87 з 423 нардепів) [5].

У червні 2004 року, відбулися парламентські слухання щодо становища жінок в Україні, результатом якого було формулювання певної кількості рекомендацій для різних органів влади, де, зокрема, пропонувалося запровадити квоту в 30 % у партійних виборчих списках. Однак, парламент не взяв до уваги цю рекомендацію [6].

2005 рік ознаменувався ухваленням закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». В контексті нормативного акту розкривалися заходи щодо введення специфічних умов, спрямованих на усунення нерівності між реалізацією прав жінок і чоловіків згідно Конституції і законів України. Але справа в тому, що там лише передбачена однакова квота представництва жінок і чоловіків, проте не зазначено інструменти досягнення цієї мети, тому цей закон мав здебільшого декларативний характер.

У 2013 році до Закону про «Політичні партії України» були внесені зміни, де передбачалися 30-ти відсоткові квоти. Проте знову не були прописані у під законодавчих актах жодні санкції за

недотримання такого квотування. Як результат, абсолютна більшість партій під час парламентських виборів 2014 року не дотрималися цих вимог, а ті партії, які відповідали квотному принципу формування виборчих списків, відводили жінкам непрохідну частину. Проте Україна ледве змогла перевищити мінімальний показник, перейнявши практику виборчого квотування та зробивши її частиною свого політичного спрямування. Таким чином, все одно частка жінок в парламенті, керівництві партій, в органах місцевого самоврядування, зросла до рекордного на той час показника [6].

У 2015 році гендерна квота в 30% поширилась і на місцеві вибори. Зміни, внесені до закону «Про місцеві вибори», вимагали від партії надати інформацію щодо мінімального рівня представництва обох статей серед кандидатів у депутати. Були сподівання, що до місцевих виборів 2015 року проблему відсутності санкцій за недотримання партійних квот буде вирішено. Адже недотримання 30-ти відсоткової квоти, згідно з законом, вважалось порушенням встановленого порядку висування кандидатів і було підставою для відмови в реєстрації. Проте запроваджені положення відрізнялися суттєвим браком механізму їх виконання [7].

Під час місцевих виборів 2015 року норми закону знову залишились на папері. Голова Комітету ВРУ з питань правової політики та правосуддя Р. Князевич у листі до ЦВК вказав на необов'язковість дотримання гендерних квот, пояснивши це тим, що закон, який містив у собі гендерні положення, лише задекларував намір дотримуватися цих положень у майбутньому, але не зараз. Згодом ЦВК видав постанову, яка скасовувала обов'язковість запровадження гендерних квот, та визначала недотримання квот недостатньою підставою для відмови в реєстрації кандидата. Незважаючи на те, що партії у своїх публічних висловлюваннях оцінювали запроваджену гендерну квоту позитивно, фактично жодна з них не надала ані чітких даних про гендерний склад партій на різних рівнях, ані виконала обіцянок щодо виконання гендерної квоти на місцевому рівні.

Виборчий кодекс, введений Верховною Радою минулого року мав введення гендерних квот в Україні на рівні 40%. Згідно з Кодексом, в кожній п'ятірці партійного виборчого списку повинні бути як жінки, так чоловіки (не менше двох кандидатів кожної статті). Важливою частиною Кодексу є стаття 347, у якій йдеться, що у разі недотримання гендерних квот, тобто формування списків

за квотним принципом, ЦВК повинно відмовити у реєстрації кандидат(ів).

Слід зазначити, що на липневих парламентських виборах 2019 року в Україні керувалися діючим на той час законодавством, адже новий Виборчий кодекс вступить в силу з 1 грудня 2023 року. Проте, на виборах політичні сили, все ж таки брали до уваги принцип рівності у формуванні виборчих списків:

- «Слуга народу» мала у партійному списку 65 жінок, що складало трохи більше ніж 32% від загальної кількості кандидатів у списку.

- «Європейська солідарність» мала намір провести в парламент 29 жінок (28% списку).

- Партія «Голос» серед 176 кандидатів мала 49 жінок. Це майже 28% списку.

- У списку «Батьківщини» з 206 осіб – 61 жінка, це майже 30%.

- У списку «Опозиційної платформи – За життя» – 60 жінок з 184 кандидатів, що становить майже 33% [8].

До Верховної Ради 9-го скликання обрались 87 жінок, тоді як у попередньому складі парламенту їхня кількість складала 54 народні депутатки.

Так як дію та ефективність нового виборчого кодексу ми зможемо оцінити лише 2023 року, залишається лише сподіватися, що до того часу політична культура України вийде на новий рівень та представники владних структур нарешті зрозуміють, що лише офіційне виваження гендерних квот при реєстрації списків кандидатів не достатньо для досягнення реальної політичної рівності статей, а для утвердження гендерного балансу у суспільстві не обійтись лише введенням квот. Адже квоти – це не панацея, а інструмент, який працює лише в комплексі з іншими комплексними заходами та цілим рядом умов, необхідних для ефективного просування жінок нагору і їх реальної, а не формальної участі у владі. Наразі можна помітити, що п'ята частина жінок у Верховній Раді – це не показник не тільки для досягнення гендерної рівності, а й для прийняття конструктивного бачення у всіх сферах суспільно-політичного життя.

Список використаних джерел

1. World Economic Forum. Global Gender Gap Report / World Economic Forum. – 2020. – URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf.

2. Марценюк Т. Гендерні квоти: міжнародний досвід запровадження та українські реалії [Електронний ресурс] / Тамара Марценюк. – 2019. – URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/mizhnarodniy-dosvid-zaprovadzhennya-gendernih-kvot-ta-ukrainski-realii-134924.html>.
3. Степанова Н. М. Опыт использования гендерных квот в странах Западной Европы / Н. М. Степанова // ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ И СОВРЕМЕННОСТЬ / Н. М. Степанова, 1999. – (№4). – С. 185–192.
4. Олійник Н. Ю. Емансипація жінок по-радянськи: особливості та наслідки [Електронний ресурс] / Наталія Юріївна Олійник // №6(122). – 2015. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_6_29
5. Аналітичний портал «Слово і діло». Як змінювався гендерний склад Ради останні 30 років [Електронний ресурс] / Аналітичний портал «Слово і діло». – 2020. – URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/06/infografika/polityka/yak-zminyuvavsya-hendernyj-sklad-rady-ostanni-30-rokiv>.
6. Троян І. Гендерні квоти проти статусу-кво: доступ жінок до політики [Електронний ресурс] / Ірина Троян. – 2015. – URL: <https://commons.com.ua/ru/genderni-kvoti-proti-statusu-kvo-dostup-zhinok-do-politiki/>
7. Голуб О. Український досвід запровадження виборчих квот: від теорії до практики. [Електронний ресурс] / Олександра Голуб. – 2017. – URL: <https://blog.liga.net/user/avedeneva/article/28715>
8. Чорноус Г. Жінки в політиці. Рада схвалила гендерні квоти – як вони змінять парламент? [Електронний ресурс] / Ганна Чорноус. – 2019. – URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48637941>

Tetiana Dovzhenko, Tetiana Kuprii

COMPARATIVE ANALYSIS OF UKRAINIAN AND FOREIGN ELECTORAL GENDER QUOTAS

The article covers the issue of equal participation of women in the decision-making process, which is a necessary condition for a sufficient level of representation of the interests of both sexes in modern Ukrainian society. The process of development and approval of the principles of gender quota arrangement, aimed at the realization of women's passive suffrage, is analyzed.

Key words: *women, gender quotas, politics.*